A Quarterly Publication of Press Council Nepal

संहिता

SAMHITA

प्रेस काउन्सिल नेपालको त्रैमासिक प्रकाशन
असार, २०७८ । अङ्क ४९

स्वच्छ, स्वस्थ, स्वतन्त्र, मर्यादित पत्रकारितामैत्री
प्रेस काउन्सिल नेपाल

प्रधान सम्पादक
बालकृष्ण बस्नेत

सम्पादक
दुर्गा भण्डारी पौडेल

प्रबन्ध सम्पादक
दीपक पाण्डे

सम्पादन मण्डल
गणेशप्रसाद पोखरेल
ठाकुरप्रसाद बेलबासे
हरिप्रसाद जोशी
झबिन्द्र भुसाल
दीपक खनाल

आवरण/ले-आउट
शिव वि.क (मिलन)

प्रकाशक : प्रेस काउन्सिल नेपाल
पो.ब.न.: ३०७७, सञ्चारग्राम, तिलगङ्गा, काठमाडौं, नेपाल
फोन : ९७७-१-४११२७९९, ४११२६७८, फ्याक्स : ९७७-१-४११२६९४
इमेल : pcn2027writing@gmail.com
वेबसाइट : www.presscouncilnepal.gov.np
मुद्रण : सिएनएन अफसेट प्रेस
प्रकाशित मिति : २०७८ साउन १७ गते

विषयसूची

शीर्षक		पृष्ठ
	सम्पादकीय	
१)	कोभिड-१९ र मिडियाको नैतिक दायित्व : डा. कुन्दन अर्याल	१
२)	मर्यादित र जिम्मेवार पत्रकारिता : आजको आवश्यकता : गोपाल बुढाथोकी	१५
३)	कोरोना कहरमा पत्रकारलाई कसले हेर्ने ? : डा. सुरेश आचार्य	२२
४)	महामारीको सूचनामा आचारसंहिताको पालना : एकराज पाठक	३१
५)	साहित्यिक पत्रकारिता : अभावदेखि कोरोना कहरसम्म : चेतनाथ धमला	३८
६)	कोभिडको मारमा पत्रकारिता : शरद अधिकारी	४६
७)	कोभिडको जोखिममा जिल्लाका पत्रकार : चिरञ्जीवी मास्के	५२
८)	विपद् पत्रकारितामा उठेका प्रश्न : डा. श्रीराम खनाल	५६
९)	कोरोनाको प्रहारमा परेका पत्रकार : लक्की चौधरी	६३
१०)	सङ्कटमा बढेको जिम्मेवारी : रामकृष्ण भण्डारी	६९
११)	कोरोना भाइरसभित्र जकडिएको पत्रकारिता क्षेत्र : हरि लम्साल	७६
१२)	संरक्षणको पर्खाइमा मोफसलका सञ्चारमाध्यम : माधव विद्रोही	८२
१३)	श्रमजीवी पत्रकारका लागि महासङ्कट : यम विरही	८६
१४)	उधारोमा चलेको पत्रकारको जीवन : टेकराज अवस्थी	९६
१५)	सञ्चार माध्यमको मपाइँत्व ! : निर्मला आचार्य	१००
१६)	बहुपति प्रथा र परिवर्तनमा सञ्चारको भूमिका : गणेश पाण्डे	१०४
१७)	कोरोना कहर, पत्रकार र युट्युबर : शन्तराम बिडारी	११७
१८)	कोभिडले थलिएको अर्थतन्त्र र पत्रकारिता : उद्धव सिलवाल	१२४
१९)	विपद्को रक्षाकवच बन्दै पत्रकार : टिकाराम सुनार	१३२
२०)	महामारीमा सूचना : निगरानीमा सञ्चारकर्मी : मोतीराम तिमल्सिना	१४२

२१) कोरानापछि बदलियो समाचारप्रतिको दृष्टिकोण : हिमाल गैरे १४७
२२) कोरोना काल, पत्रकार बेहाल : कृष्ण आचार्य १५२
२३) कोरोनामा पत्रकार : आर्थिक र सामाजिक पाटो : रामप्रसाद दाहाल १५८
२४) रिर्पोटिङको भोक : परिवारमा शोक : जीवन लामा १६३
२५) कोरोना महामारी र आचारसंहिता : प्रेमराज सिलवाल १६७
२६) 'पहल'कारिता कि पत्रकारिता ? : सुन्दर शिरीष १७३
२७) कोरोना सङ्क्रमितको पछि लाग्दा... : अशोक दुलाल १७८
२८) सामाजिक सञ्जालदेखि डराउने पत्रकार : सरिता दाहाल १८१
२९) कोभिड महामारीमा सूचनाको बमबारी : प्रेम विश्वकर्मा १८६
३०) सङ्कटमा सञ्चारकर्मी : बालकृष्ण अधिकारी १९२
३१) पत्रकारलाई विशेष राहत : वीणा सिन्हा १९७
३२) जीवनभर पत्रकार : रोग लाग्दा छैन उपचार : कान्ति न्यौपाने २००
३३) कोरोनापछि थपिएको ऊर्जा : रेजिना गौतम २०४
३४) कोरोनामा पत्रकारिता : सम्झना पौडेल २०९
३५) महामारीमा संवेदनशील हुन नसकेको सञ्चार : कृष्ण ओली २१४
३६) फ्रन्टलाइनमा पत्रकार : छैन सरोकार : दुर्गालाल केसी २२१

सम्पादकीय

मिडियाको रचनात्मक भूमिका खोजी

अहिले संसारभरि नै कोरोनाको कालो बादल मडारिइरहेको छ। नेपालमा पनि महामारीको जोखिम रहिरहेकै छ । कोरोनाविरुद्धको खोप नलगाउने नागरिकको हिस्सा पनि ठुलो छ । कोरोना भाइरसको प्रभाव छिट्टै कम होला जस्तो पनि छैन । खोप सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउन बाँकी नै छ । मुलुकको आर्थिक व्यवस्था सन्तोषजनक छैन। व्यापार घाटा बढेको छ। आर्थिक वृद्धिदर घटेको छ। सबै पेसा र व्यवसाय चिन्ताजनक अवस्थामा छन्। अहिले बढी जोखिममा परेको क्षेत्रमा पत्रकारिता परेको छ। क्षणक्षणमा नयाँ-नयाँ सूचना सन्देश प्रवाह गर्नुपर्ने पत्रकारितालाई कोभिडले झनै खुम्च्याएको छ। केही कर्पोरेट मिडिया हाउसलाई छोडेर अधिकाङ्श साना लगानीका स्वरोजगार मिडियाहरू थला परेका छन् । ठुला मिडिया, मझौला खालका मिडिया र स्वरोजगार मिडिया अस्तित्वमा छन् । मिडियाको विविधपनाले सूचना सम्प्रेषणमा सन्तुलन कायम गरेको पाइन्छ । जसबाट नागरिकले सत्य, तथ्य र निष्पक्ष सूचना पाउनबाट वञ्चित हुनुपरेको छैन। पुँजीवादले जन्माएको उपभोक्तावादी संस्कारमा पेसागत धर्म र मर्यादालाई बिर्सिएर गर्न नहुने काम पनि भएका छन् ।

मिडियामा आउने केही विषयवस्तु नियतवश ल्याइएको पाइन्छन्। नियतवश ल्याइने त्यस्ता भ्रमपूर्ण समाचारले नागरिकको चेतना दोहन गर्ने काम भएको छ। केही मिडियाहरू सत्य, तथ्य, निष्पक्ष र सन्तुलित समाचार दिनुपर्ने दायित्वबाट समेत विमुख भएको पाइन्छ । यतिबेला राज्यले कोभिड महामारी नियन्त्र गर्न मिडियाको रचनात्मक भूमिका खोजेको छ । यतिबेला सञ्चार माध्यमले निराश जनतालाई आशा र भरोसा जगाउने खालका सामग्री प्रस्तुत गरोस् भन्ने अपेक्षा सबैले गरेका छन् ।

समस्या मिडियाको विषयवस्तुमा मात्रै छैन, सञ्चालकको दृष्टिकोण र नियतमा पनि छ । कोभिड महामारीका बेला केही ठुला मिडियाले फ्रन्टलाइनमा रहेर काम गर्ने श्रमजीवी पत्रकारको श्रमशोषण गरेका घटना अहिले बाहिर आएका

छन् । पत्रकारहरूले ती मिडियाबाट पारिश्रमिक नपाएको उजुरी प्रेस काउन्सिल र पत्रकार महासङ्घलगायतका संस्थाहरूमा परेका छन् । सामान्य अवस्थामा समेत पत्रकारलाई पारिश्रमिक दिन कन्जुस्याइँ गर्ने व्यवस्थापन पक्ष, यस महामारीको बेलामा झनै निहुँ बनाउन पाएका छन् । विज्ञापन छैन भन्ने बहानामा श्रमजीवी पत्रकारलाई बेतलबी बस्न बाध्य पारिएको छ । महामारीको समयमा श्रमजीवी पत्रकारलाई जागिरबाट हटाइएको छ । यो कार्य अति निन्दनीय र अमानवीयताको पराकाष्ठा हो । पत्रकारिता पैसा र सञ्चालकको दिमागले मात्रै चल्ने पेसा होइन । पत्रकारिता, समूहमा बसेर काम गर्ने पेसा पनि हो । श्रमजीवीले वर्षौंदेखि ऊर्जाशील समय र श्रम लगानी गरेर मिडियालाई उचाइमा पुऱ्याएका हुन्छन् । समूहकै मिहिनेतबाट मिडियाको गरिमा र आर्थिक हैसियतसमेत बढेको हुन्छ । तर आम्दानी घट्दाको अवस्था पहिलो निसाना श्रमजीवी नै बन्छन् ।

यो महामारीको समयमा केही ठुला मिडियासहित अधिकाङ्शमा काम गर्ने श्रमजीवीको अवस्था टिठलाग्दो छ । श्रमजीवी पत्रकारलाई आर्थिक समस्याले पिरोलिरहेको छ । सङ्क्रमणका बेला फ्रन्टलाइनमा रहेर काम गर्नुपर्ने पत्रकार शारीरिक र मानसिक रूपले तनावग्रस्त छन् । श्रमजीवीलाई दैनिक गर्जो टार्ने समस्याले सताएको छ । आफू काम गर्ने सञ्चार माध्यमबाट श्रमजीवी पत्रकारले न कोरोना बिमा, न स्वास्थ्य सामग्री केही पनि नपाएको गुनासो गर्छन् । श्रमजीवीलाई दिनुपर्ने आवश्यक सामान्य सेवा सुविधासमेत नदिएको अवस्था छ । पछिल्लो तथ्याङ्कअनुसार कोभिड सङ्क्रमणका कारण २० जना पत्रकारको मृत्यु भइसकेको छ । ८७७ जना सङ्क्रमित भएका छन् ।

यस्तो अवस्थामा पनि अधिकाङ्श मिडिया सञ्चालकहरूको श्रमजीवीप्रति मानवीय पक्षलाई समेत ख्याल गरेको देखिँदैन । पत्रकारको मृत्युमा श्रद्धाञ्जलीका दुई थोपा आँसु चुहाउनेबाहेक केही भएको देखिँदैन । जीवनभर पारिश्रमिक नदिएर तड्पाउने कतिपय सञ्चालकहरूले मृत्युपछि भने पुरस्कार राखेको समेत देखिन्छ ।

पत्रकारिता पेसालाई निहित स्वार्थपूर्ति गर्ने माध्यम बनाइनु हुँदैन । कसैले राजनीतिक स्वार्थ त कसैले व्यापारिक स्वार्थ पूरा गरेको भन्ने गुनासो पनि सुनिन्छ । स्वार्थ पूरा गर्नका लागि श्रमजवी पत्रकारलाई माध्यम बनाइएको छ । कुनै दल, सरकार प्रमुख र राष्ट्रप्रमुख विरुद्धको समाचारका लागि श्रमजीवीको प्रयोग गरिन्छ । विभिन्न दल, व्यापारी माफिया र सरकारले पनि पत्रकारको काँधमा बन्दुक राखेर प्रहार गर्ने गरिएको देखिन्छ । नियन्त्रित पत्रकारिताभित्र स्वतन्त्रता खोज्ने प्रयास भएको छ ।

पत्रकारितामा श्रमजीवीका मुद्दा पेचिलो बन्दै गएको छ । २०५१ सालमा बनेको श्रमजीवी ऐन कार्यान्वयन हुन सकेको छैन। सरकार, मिडिया व्यवस्थापक, पत्रकारसम्बद्ध संस्थाले श्रमजीवीका मुद्दालाई प्राथमिकतामा पार्नेभन्दा पनि व्यवसायीको पक्षपोषण गर्ने काम गर्दै आएका छन् । यसबाट श्रमिकले थप पीडा झेल्नुपरेको छ ।

सरकारबाट श्रमजीवी पत्रकारले धेरै आशा गरेका छन् । यस पटकको बजेटले पत्रकार र पत्रकारिता क्षेत्रका समस्यालाई केही हदसम्म सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेको छ। केही कर्पोरेट मिडियाले गरेको षड्यन्त्रपूर्ण हर्कत हेरेर राज्यले सबै पत्रकारलाई अर्कै नजरले हेर्न मिल्दैन किनभने राज्य सबैको अभिभावक हो । अन्ततोगत्वा राज्यका सबै अङ्गमा भएको बेथितिलाई सन्तुलित ढङ्गबाट उजागर गर्ने काम राज्यको चौथो अङ्ग यानि पत्रकारले गर्दै आएका छन् । त्यसकारण नागरिकको अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता मुखरित गर्ने पत्रकारिताको माध्यमबाट नै हुन्छ । श्रमजीवीको आर्थिक सङ्कुचनले पनि स्वस्थ्य, सन्तुलित, व्यवस्थित र मर्यादित पत्रकारिता नियन्त्रित हुन पुग्छ । स्वतन्त्रता नियन्त्रित पत्रकारिताले पेसागत धर्म, मर्मलाई आत्मसात् गर्न सकेको हुँदैन । पत्रकारिता पेसालाई सबैले स्वतन्त्र निष्पक्ष र मर्यादित बनाउने प्रयास गरौँ ।